

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

લિન્કાઈ ગામાંગો અને અન્ય

વિ.

દયાનિધિ અન્ય

૩૧ મે, ૨૦૦૪

[ન્યાયમૂર્તિ બ્રિજેશ કુમાર અને ન્યાયમૂર્તિ અરુણ કુમાર]

ઓરિસ્સા શેડ્યુલ્ડ એરિયાઝ ટ્રાન્સફર ઓફ ઇમુવેબલ પ્રોપર્ટી (બાય શેડ્યુલ્ડ ટ્રાઈબ્સ) રેગ્યુલેશન્સ, ૧૯૫૬; કલમ ૨(૧), ૩(૧) અને ૫(૨):

સ્થાવર મિલકત/જમીન – પ્રતિવાદીઓ, બિન-આદિવાસીઓ દ્વારા કથિત રીતે બળજબરીથી કબજો કરવામાં આવ્યો – આદિવાસી સમુદાયના માલિકોએ કબજાનો દાવો કરતી અરજી દાખલ કરી – સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા મંજૂર – અપીલ સત્તાધિકારીએ વધુ તપાસ માટે કેસ ટ્રાયલ કોર્ટમાં પાછો

મોકલ્યો – ટ્રાયલ કોર્ટે અરજીને એમ કહીને રદ કરી કે જેઠૈતુ મુકદ્દમાવાળી જમીન પ્રતિવાદીઓના કબજામાં નિર્ધારિત મર્યાદાના સમયગાળા કરતાં વધુ સમયથી હતી, તેથી રેગ્યુલેશનની જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી – અપીલ કોર્ટ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યું, અને જમીનનો કબજો માલિકોને પાછો આપવામાં આવ્યો – પડકાર – હાઈકોર્ટ દ્વારા મંજૂર – અપીલ પર, ઠરાવ્યું: વિવાદાસ્પદ જમીન બિન-આદિવાસી પ્રતિવાદીઓના કબજામાં અનુસૂચિત વિસ્તારમાં આવે છે – બિન-આદિવાસી વ્યક્તિ વિપરીત કબજાના આધારે અધિકાર અને ટાઈટલ મેળવી શકશે નહીં – હાઈકોર્ટે તેના તારણ પર પહોંચતા પહેલાં પુરાવાના બોજ (burden of proof) ના સંદર્ભમાં જમીનના કબજા અને માલિકી સંબંધિત મુદ્દાઓ પર વિચાર કરવો જોઈતો હતો – તેથી, હાઈકોર્ટનું તારણ ટકી શકતું નથી – કેસને તાજી સુનાવણી અને નિર્ણય માટે હાઈકોર્ટમાં પાછો મોકલવામાં આવ્યો.

અરજદારો-મુકદ્દમાવાળી જમીનના માલિકો, જેઓ એક અનુસૂચિત જાતિ સમુદાયના છે, તેમણે 'સક્ષમ સત્તાધિકારી' સમક્ષ અરજી દાખલ કરી હતી અને આ આધાર પર મુકદ્દમાવાળી જમીન પર કબજાનો દાવો કર્યો હતો કે પ્રતિવાદીઓએ બળજબરીથી વિવાદાસ્પદ જમીનનો કબજો લીધો હતો. સત્તાધિકારીએ અરજદારો-માલિકોની તરફેણમાં નિર્ણય લીધો અને પ્રતિવાદીઓને તેમને કબજો સોંપવાનો નિર્દેશ આપ્યો. અપીલ સત્તાધિકારીએ

વધુ તપાસ માટે મામલો ટ્રાયલ કોર્ટમાં પાછો મોકલ્યો. આ દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ઓરિસ્સા શેડ્યુલ્ડ એરિયા ટ્રાન્સફર ઓફ ઇમુવેબલ પ્રોપર્ટી (બાય શેડ્યુલ્ડ ટ્રાઇબ્સ) રેગ્યુલેશન્સ, ૧૯૫૬ અમલમાં મૂક્યો, જેના મુજબ વિવાદાસ્પદ જમીન અનુસૂચિત વિસ્તારમાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટે અરજીને એમ કહીને રદ કરી કે મુકદ્દમાવાળી જમીન પ્રતિવાદીઓના કબજામાં ૩૦ વર્ષથી વધુ સમયથી હતી, તેથી રેગ્યુલેશન્સની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે નહીં. અપીલ કોર્ટે શોધી કાઢ્યું કે જેઠેતુ અરજદારોને પ્રતિવાદી દ્વારા બળજબરીથી વિવાદાસ્પદ જમીન પરના કબજાથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા હતા, તેઓ રેગ્યુલેશન્સની શરતો અનુસાર કબજો પાછો મેળવવા માટે હકદાર હતા. જેનાથી વ્યથિત થઈને, પ્રતિવાદીઓએ રિટ પિટિશન દાખલ કરી, જે હાઈકોર્ટ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી. આથી, વર્તમાન અપીલો દાખલ કરવામાં આવી.

અપીલોને મંજૂર કરતા, કોર્ટે નિર્ણય આપ્યો:

૧.૧. સામાન્ય રીતે, અમુક અપવાદોને આધિન, આદિવાસી દ્વારા બિન-આદિવાસીને સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ અગ્રાહ્ય અને અમાન્ય, શૂન્ય અને રદ છે. [૮૨૮-૭]

૧.૨. તે સ્પષ્ટ છે કે બિન-આદિવાસી વિપરીત કબજાના આધારે અધિકાર અને

ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરશે નહીં. આથી, અપીલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને રદ કરવાનો આધાર નિષ્ફળ જાય છે, પ્રતિવાદીઓના વિવાદાસ્પદ જમીન પરના કબજા અને તેમની તરફેણમાં નોંધણી સંબંધિત અન્ય વાસ્તવિક પાસાઓ પણ વધુ પરિણામરૂપ ન હોઈ શકે. કોઈ પણ સંજોગોમાં, આ મામલાના આ પાસાને કેસના અન્ય તથ્યો અને સંજોગોના પ્રકાશમાં ફરીથી જોવો અને વિચારવો પડશે.

[૮૩૨-બી-સી-ડી]

અમરેન્દ્ર પ્રતાપ સિંહ વિ. તેજ બહાદુર પ્રજાપતિ અને અન્ય, જેટી (૨૦૦૩) ૯ એસસી ૨૦૧; માધવરાવ વામન સુંડલગેકર અને અન્ય વિ. રઘુનાથ વેંકટેશ દેશપાંડે અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૨૩) પી.સી. ૨૦૫ અને કરીમુલ્લાખાન S/O. મોહમ્મદ ઈશાકખાન અને અન્ય વિ. ભાનુપ્રતાપસિંહ, એઆઈઆર ૩૬ (૧૯૪૯) નાગપુર ૨૬૫, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

મધ્ય નાયક વિ. અર્જુન પ્રધાન અને અન્ય, ૬૫ (૧૯૮૮) સી.એલ.ટી. ૩૬, ને અલગ પાડવામાં આવ્યું.

૧.૩. અનુસૂચિત વિસ્તારમાં અનુસૂચિત જાતિના સભ્યની માલિકીની જમીન પર બિન-આદિવાસી દ્વારા વિપરીત કબજા દ્વારા અધિકાર અને ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આ મુદ્દા પર હાઈકોર્ટનું તારણ ટકી શકે તેવું

નથી; આખા મામલાને અપીલ સત્તાધિકારી દ્વારા નવા ફ્રજિકોલ્પથી જોવાની જરૂર છે. જો જરૂરી હોય તો, રેગ્યુલેશન નંબર ૨ ઓફ ૧૯૫૬ની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં અરજદારો દ્વારા નિર્દેશિત કરવા માંગતા રેકૉર્ડ પરના અન્ય સંબંધિત પુરાવાઓને પણ જોવા પડશે. વિપરીત કબજા દ્વારા તેમના અધિકારોને પૂર્ણ કરવાના પ્રતિવાદીઓના કથિત દાવાના અસરોની પણ તપાસ કરવી પડશે. આથી, મામલાને તાજી સુનાવણી અને નિર્ણય માટે હાઈકોર્ટમાં પાછો મોકલવામાં આવ્યો છે. (૮૩૨-એચ; ૮૩૩-એ-બી-સી-ડી)

સિવિલ અપીલ અદાલતી ક્ષેત્ર: સિવિલ અપીલ નંબર ૮૬૮-૭૪ / ૧૯૯૮.

ઓરિસ્સા હાઈકોર્ટના ઓ.જે.સી. નંબર ૩૯૯૨, ૩૯૯૩, ૩૯૯૪, ૩૯૯૫, ૩૯૯૬, ૩૯૯૭ અને ૩૯૯૮ / ૧૯૮૯ માં ૨૭.૧૦.૯૨ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

અરજદાર માટે એસ.પી. શર્મા, એમ.પી. રાજુ, કુ. લેની થોમસ, અશ્વિની, અભિષેક અત્રેય અને શિશિર સિંહ.

પ્રતિવાદીઓ માટે જના રંજન દાસ, શ્વેતકેતુ મિશ્રા, કુ. મૌસમી ગેહલોત, શ્રીમતી કીર્તિ રેણુ મિશ્રા અને વાય. પ્રભાકર રાવ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ બ્રિજેશ કુમાર દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો:

આ કોર્ટ સમક્ષની આ અપીલોની કાર્યવાહી અરજદારો દ્વારા ઓરિસ્સા રાજ્યના ગંજામમાં આઈ.ટી.ડી.એ., પરલાખેમુંડી અને એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ, સમક્ષ ઓરિસ્સા રેગ્યુલેશન નંબર ૨ ઓફ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈ હેઠળ દાખલ કરાયેલા રેવન્યુ મિસેલેનિયસ કેસ નંબર ૧૫૦ થી ૧૫૬ ઓફ ૧૯૭૬ માંથી ઊભી થઈ છે. કેસ અરજદારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા, જેઓ ગુમ્મા બ્લોકના ખરિયાગુડા ગામના અનુસૂચિત જાતિના છે, જ્યારે અલગ-અલગ કેસોમાં પ્રતિવાદી તરીકે પક્ષકાર બનેલા પ્રતિવાદીઓ અશરિયાગુડા ગામના પાનો કિશ્ચિયન છે. એવું જણાય છે કે વિવાદાસ્પદ જમીન ખરિયાગુડા ગામમાં આવે છે જે રેગ્યુલેશન નંબર ૨ ઓફ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ અનુસૂચિત વિસ્તાર છે. વિવિધ કેસ દાખલ કરનાર અરજદારોનો દાવો એ છે કે જમીન તેમની છે પરંતુ તેના પર પ્રતિવાદીઓ દ્વારા બળજબરીથી કબજો કરવામાં આવ્યો છે. આ કેસનો નિર્ણય અરજદારોની તરફેણમાં થયો હતો અને ૨૮.૨.૧૯૭૯ ના ઓ.એસ.ડી., પરલાખેમુંડી દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ દ્વારા તેમને મુકદ્દમાવાળી જમીન પાછી સોંપવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. જોકે, અપીલ પર, એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ, ગંજામ, છત્રપુર, એ વધુ તપાસ માટે કેસોને પાછા મોકલ્યા હતા અને અવલોકન કર્યું હતું કે ૧૯૨૭ ટી.એસ. નંબર ૧૬/૬૧ ના કબલાના

સંદર્ભમાં પ્લોટ નંબરો વગેરેની સોંપણી સાથે મુકદ્દમાવાળી જમીનની ઓળખની ખાતરી કરવી જોઈએ. આગળ વધતા પહેલા, એ ઉલ્લેખ કરવો સંબંધિત રહેશે કે ઓરિસ્સા રાજ્યએ બંધારણની પાંચમી અનુસૂચિના પેટા-ફકરા (૨) ના ફકરા ૫ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, ઓરિસ્સા શેડ્યુલ્ડ એરિયાઝ ટ્રાન્સફર ઓફ ઈમુવેબલ પ્રોપર્ટી (બાય શેડ્યુલ્ડ ટ્રાઈબ્સ) રેગ્યુલેશન, ૧૯૫૬ તરીકે ઓળખાતું રેગ્યુલેશન અમલમાં મૂક્યું, જેને હવે પછી ઓરિસ્સા રેગ્યુલેશન નંબર ૨ ઓફ ૧૯૫૬ તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે. કલમ ૨(૧) અનુસાર, 'સ્થાવર મિલકતના ટ્રાન્સફર'ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે:

"કબજા સાથે અથવા વગર ગીરો, લીઝ, વેચાણ, ભેટ, વિનિમય અથવા અન્ય કોઈપણ વ્યવહાર, જેમાં વસિયતનામું ન હોય, અને તેમાં આવી મિલકત સંબંધિત ચાર્જ અથવા કરારનો સમાવેશ થાય છે."

રેગ્યુલેશનની કલમ ૩ માં જોગવાઈ છે કે અનુસૂચિત જાતિના સભ્ય દ્વારા કોઈ પણ એવી વ્યક્તિને જે અનુસૂચિત જાતિની નથી, સ્થાવર મિલકતનું ટ્રાન્સફર સંપૂર્ણપણે રદ અને શૂન્ય ગણાશે, સિવાય કે સક્ષમ સત્તાધિકારીની અગાઉથી લેખિત મંજૂરી હોય. કલમ ૩ ની પેટા-કલમ ૨ માં પણ જોગવાઈ છે કે સક્ષમ સત્તાધિકારી પોતાના મોશન પર કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૧) ના ઉલ્લંઘનમાં

કબજામાં રહેલી વ્યક્તિને બહાર કાઢવાનો આદેશ આપી શકે છે. કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૧) નીચે મુજબ છે:

"૩.(૧) હાલમાં અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદામાં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, અનુસૂચિત વિસ્તારમાં આવેલી સ્થાવર મિલકતનું અનુસૂચિત જાતિના સભ્ય દ્વારા ટ્રાન્સફર, સિવાય કે તે અન્ય અનુસૂચિત જાતિના સભ્યની તરફેણમાં અથવા સક્ષમ સત્તાધિકારીની અગાઉથી લેખિત મંજૂરી સાથે કરવામાં આવ્યું હોય, તે સંપૂર્ણપણે રદ અને શૂન્ય ગણાશે અને તેની કોઈ અસર રહેશે નહીં.

(૨) xxx xxx xxx"

અમને વધુમાં જાણવા મળે છે કે કલમ ૫ ની પેટા-કલમ ૨ હેઠળ, અમુક અપવાદો સાથે, શરણાગતિ અથવા ત્યાગને પણ રેગ્યુલેશનના અર્થમાં મિલકતનું ટ્રાન્સફર માનવામાં આવે છે. આથી, તે સ્પષ્ટ છે કે સામાન્ય રીતે, અમુક અપવાદોને આધિન, આદિવાસી દ્વારા બિન-આદિવાસીને સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ અગ્રાહ્ય અને અમાન્ય, શૂન્ય અને રદ છે.

આ કેસના તથ્યો પર પાછા ફરતા, અમને જાણવા મળે છે કે પાછા મોકલ્યા



બાદ, મામલાની સુનાવણી કરવામાં આવી અને તે પણ જાણવા મળ્યું કે અન્ય પક્ષકારોને પણ દખલગીરી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. રેવન્યુ ઇન્સ્પેક્ટર, જેને પ્લોટની ઓળખનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું, તેણે તેનો અહેવાલ રજૂ કર્યો અને તેની ઉલટતપાસ માટે સાક્ષીના કહેડામાં પણ પ્રવેશ કર્યો. ટ્રાયલ કોર્ટે, રેવન્યુ ઇન્સ્પેક્ટરના અહેવાલને ધ્યાનમાં લઈને, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું: "...ઉપરોક્ત પરથી જોઈ શકાય છે કે રેવન્યુ ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા તેની ઉલટતપાસમાં દર્શાવવામાં આવેલી સીમાઓ ૧૯૨૭ ના કબલામાં દર્શાવવામાં આવેલી સીમાઓ સાથે લગભગ સહ-વર્તમાન છે અને તેને સ્વીકારવી જોઈએ". પ્રોજેક્ટ એડમિનિસ્ટ્રેટર, આઈ.ટી.ડી.એ., પરલાખેમુંડીએ વધુમાં અવલોકન કર્યું કે રેવન્યુ ઇન્સ્પેક્ટરના અહેવાલ મુજબ મુકદ્દમાવાળી જમીન કેટલાક બીજા અને ત્રીજા પક્ષના પ્રતિવાદીઓના નામે નોંધાયેલી હતી. રેવન્યુ ઇન્સ્પેક્ટરના અહેવાલના આધારે એવું પણ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે અરજદારો, એટલે કે, અહીંના અરજદારો (આદિવાસીઓ) એ મુકદ્દમાવાળી જમીનનો દાવો કરતા સેટલમેન્ટ ઓપરેશનના કોઈપણ તબક્કે કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો ન હતો. જોકે એ સ્પષ્ટ નથી કે કયા પ્રતિવાદીઓ મુકદ્દમાવાળી જમીનના કબજામાં છે, પરંતુ એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે તેમાંથી કેટલાક ૩૦ વર્ષથી વધુ સમયથી ૧૯૨૭ ના કબલા મુજબ કબજામાં છે, જે કલમ ૭-ડી મુજબ મર્યાદાનો સમયગાળો છે. તેથી, તે ઓરિસ્સા રેગ્યુલેશન નંબર ૨ ઓફ ૧૯૫૬ ની કલમ ૩ એ(૧) ની જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરશે નહીં. તે

મુજબ, ટ્રાયલ કોર્ટે અરજીઓ રદ કરી. આખો આદેશ રેવન્યુ ઇન્સ્પેક્ટરના અહેવાલ પર આધારિત હોવાનું જણાય છે.

ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશથી વ્યથિત થઈને, અરજદારોએ અલગ-અલગ અપીલો દાખલ કરી, જેમને રેગ્યુલેશન અપીલ નંબર ૧ ઓફ ૧૯૮૭ થી રેગ્યુલેશન અપીલ નંબર ૭ ઓફ ૧૯૮૭ તરીકે નંબર આપવામાં આવ્યા. કલેક્ટર અને ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ, ગંજામ, અપીલ સત્તાધિકારીએ અપીલોને મંજૂર કરી અને રપ.૩.૧૯૮૭ ના રોજ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પાછા મોકલ્યા બાદ પસાર કરાયેલા આદેશને રદ કર્યો અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા તેના અગાઉના આદેશમાં આપવામાં આવેલા નિર્દેશ મુજબ અરજદારોને તાત્કાલિક કબજો પાછો સોંપવાનો નિર્દેશ આપ્યો. અપીલ કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ, કેસને પાછો મોકલતી વખતે, ફક્ત નીચલી કોર્ટને ૧૯૨૭ ના આર.એસ.ડી. અને આર.ઓ.આર. માં એન્ટ્રી અને ૧૯૬૧ ના ટાઈટલ સૂટના આદેશના સંદર્ભમાં જમીનની ઓળખ અંગે ચોક્કસ તારણ આપવા માંગતા હતા. આ સંબંધમાં, અપીલ કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે પ્રતિવાદીઓ અરજદારો દ્વારા દાવો કરાયેલા વિવાદાસ્પદ જમીનના કબજાને સ્વીકારે છે, તેથી દસ્તાવેજોના સંદર્ભમાં ઓળખનો પ્રશ્ન બહુ સંબંધિત નહોતો. વિવાદાસ્પદ જમીન પરના વાસ્તવિક કબજાને વિવાદિત નહોતો. અપીલ કોર્ટે પછી શોધી કાઢ્યું કે ટ્રાયલ કોર્ટે અમીનના પુરાવા પર આધાર રાખીને અરજદારોને અસફળ બનાવ્યા હતા, જેમની

ઉલટતપાસ ૧૯૨૭ ના દસ્તાવેજ પુરાવા સાથે સુસંગત હતી, પરંતુ તેમ કરતી વખતે અગાઉના અહેવાલને બિલકુલ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો ન હતો જે અરજદારોના કેસને સમર્થન આપતો હતો. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે અમીનની ઉલટતપાસ પર આધાર રાખીને ટ્રાયલ કોર્ટનો આદેશ ભૂલભરેલો અને ખોટો હતો. ત્યારબાદ અપીલ કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે સેટલમેન્ટ ઓપરેશન દરમિયાન, જે પણ વ્યક્તિ કબજામાં જોવા મળે છે, તે મુજબ નોંધણી કરવામાં આવે છે. પ્રતિવાદીઓ ૧૯૫૮ થી બળજબરીથી કબજામાં હોવાનું સ્વીકાર્યું છે. તેથી, તે સ્પષ્ટ હતું કે તેમના નામ મહેસૂલી રેકૉર્ડ્સમાં નોંધાયેલા હતા. આથી, આવા રેકૉર્ડ્સ પર કોઈ આધાર રાખી શકાય નહીં કારણ કે એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે આ જમીન સંબંધિત મુકદ્દમો લાંબા સમયથી ચાલી રહ્યો હતો. આ રીતે અપીલ કોર્ટે આખરે શોધી કાઢ્યું કે જેઠેતુ અરજદારોને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા બળજબરીથી તેમના કબજાથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા હતા, તેઓ કબજો પાછો મેળવવા માટે હકદાર હતા, ખાસ કરીને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે રેગ્યુલેશન ૨ ઓફ ૧૯૫૬ આદિવાસી વિસ્તારોના પછાત લોકોના અધિકારો અને વિશેષાધિકારોનું રક્ષણ કરવા અને તેમને અન્ય વર્ગો દ્વારા થતા શોષણથી બચાવવા માટે

અપીલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશથી વ્યથિત થઈને, પ્રતિવાદીઓએ રિટ પિટિશન દાખલ કરી, જેને મંજૂર કરવામાં આવી છે અને અપીલ કોર્ટ દ્વારા પસાર

કરાયેલા આદેશને રદ કરવામાં આવ્યો છે. હાઈકોર્ટે બે પ્રશ્નો ઘડ્યા હતા જેના આધારે અપીલ કોર્ટના આદેશને પડકારવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ, એ તારણ કે જમીન અનુસૂચિત જાતિના સભ્યોની હતી, તેવા તારણને ટકાવી રાખવા માટે કોઈ પુરાવા અથવા સામગ્રી વગરનું હતું અને બીજું, જેઠેતુ પ્રતિવાદીઓ વિવાદાસ્પદ જમીનના કબજામાં હોવાનું સ્વીકાર્યું છે, જે ૧૯૫૮ થી બળજબરીથી લેવામાં આવ્યું હતું, અપીલ કોર્ટના પોતાના તારણો મુજબ, પ્રતિવાદીઓએ વિપરીત કબજા દ્વારા ટાઈટલ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. વધુમાં એવું પણ જણાયું છે કે ઓરિસ્સા રેગ્યુલેશન ૧ ઓફ ૧૯૭૫ દ્વારા સુધારો, જે વિપરીત કબજા દ્વારા અધિકારના નિર્ધારણ માટે મર્યાદાનો સમયગાળો ૧૨ થી ૩૦ વર્ષ સુધી વધારવા માટે પૂર્વવર્તી અસર આપતો હતો, તે ૨.૧૦.૧૯૭૩ થી અમલમાં આવ્યો હતો, જ્યારે પ્રતિવાદીઓએ ૧૯૫૮ થી ૧૨ વર્ષ પૂર્ણ થવા પર એટલે કે ૨.૧૦.૧૯૭૩ પહેલા જ તેમના અધિકારો પૂર્ણ કર્યા હતા. આ સંબંધમાં, હાઈકોર્ટે ઓરિસ્સા હાઈકોર્ટના એક ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો, જે ૬૫ (૧૯૮૮) સી.એલ.ટી. પાના ૩૬૦ માં નોંધાયેલો છે. મધ્ય નાયક વિ. અર્જુન પ્રધાન અને અન્ય, આ રીતે, રિટ પિટિશનને મંજૂર કરવા અને અપીલ સત્તાધિકારી દ્વારા અલગ-અલગ અપીલોમાં પસાર કરાયેલા આદેશોને રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા ફક્ત બે કારણો એ છે કે અપીલ સત્તાધિકારી એ તારણ પર પહોંચી ગયો હતો કે પ્રશ્નવાળી જમીન અરજદાર (અપીલ સત્તાધિકારી સમક્ષ પ્રતિવાદી નંબર ૫) ની માલિકી અને કબજામાં હતી, તેના સમર્થનમાં કોઈ પુરાવા વગર, અને

બીજું કારણ કે પ્રતિવાદીઓ વિવાદાસ્પદ જમીનના અનધિકૃત કબજામાં હતા અને વિપરીત કબજા દ્વારા તેમના અધિકારોને પૂર્ણ કર્યા હતા.

અમને જણાય છે કે હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા આ બંને કારણો ટકી શકે તેવા નથી. પ્રથમ, બીજા મુદ્દા પર આવીએ તો, અમને આ મુદ્દા પર સીધો આ કોર્ટનો ચુકાદો મળે છે. તે જેટી (૨૦૦૩) ૯ એસસી ૨૦૧, અમરેન્દ્ર પ્રતાપ સિંહ વિ. તેજ બહાદુર પ્રજાપતિ અને અન્ય, માં નોંધાયેલો છે. આ મામલો અનુસૂચિત જાતિના આદિવાસી વિસ્તારમાં આવતી જમીનના ટ્રાન્સફર સંબંધિત હતો. આ મામલો ઓરિસ્સા શેડ્યુલ્ડ એરિયા ટ્રાન્સફર ઓફ ઇમુવેબલ પ્રોપર્ટી (બાય શેડ્યુલ્ડ ટ્રાઇબ્સ) રેગ્યુલેશન્સ, ૧૯૫૬ ના રેગ્યુલેશન ૨, ૩ અને ૭-ડી દ્વારા સંચાલિત હતો, એટલે કે, આ જ રેગ્યુલેશન્સ જે આ કેસને પણ સંચાલિત કરે છે. સામેલ પ્રશ્ન પણ વિપરીત કબજા દ્વારા અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા સંબંધિત હતો. ઉપરોક્ત રેગ્યુલેશનની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં, આ મામલા પર વિગતવાર વિચારણા કરીને, આ કોર્ટે શોધી કાઢ્યું કે વિચારણા માટે આવતા પ્રશ્નોમાંથી એક એ હતો કે "શું બિન-આદિવાસી દ્વારા મૂળ આદિવાસી જાતિના સભ્યની માલિકીની મિલકત પર વિપરીત કબજા દ્વારા અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકાય?" (ચુકાદાનો ફકરો ૧૪). ઉપર ઉઠાવેલા પ્રશ્નના સંદર્ભમાં, આ કોર્ટે ચુકાદાના ફકરા ૨૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

".....મિલકતમાં અધિકાર એવો હોવો જોઈએ જે વેચાણપાત્ર હોય અને સ્પર્ધક દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા સક્ષમ હોય. વિપરીત કબજો વેચાણપાત્ર અધિકાર પર કાર્ય કરે છે. અધિકાર કાયદાની કાર્યવાહી દ્વારા વેચી નાખવામાં આવે છે, કારણ કે તે સ્વેચ્છાએ વેચવા સક્ષમ હતો અને વિપરીત કબજાના સિદ્ધાંત દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે તે અજાણતાં, ડિફોલ્ટ અને કાયદેસરના દાવેદારની નિષ્ક્રિયતા દ્વારા વેચી નાખવામાં આવ્યો છે....."

આ કોર્ટે પછી બે ચુકાદાઓની નોંધ લીધી, એક પ્રિવી કાઉન્સિલનો એઆઈઆર (૧૯૨૩) પી.સી. ૨૦૫, માધવરાવ વામન સુંડલગેકર અને અન્ય વિ. રઘુનાથ વેંકટેશ દેશપાંડે અને અન્ય, અને બીજો એઆઈઆર ૩૬ (૧૯૪૯) નાગપુર ૨૬૫, કરીમુલ્લાખાન S/O. મોહમ્મદ ઇશાકખાન અને અન્ય વિ. ભાનુપ્રતાપસિંહ, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે ઇનામ જમીનો, વતન જમીનો અને દેબુતર પર વિપરીત કબજા દ્વારા ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરી શકાય નહીં કારણ કે આવી જમીનોનું વેચાણ રાજ્યના હિતમાં પ્રતિબંધિત હતું. અમને વધુમાં જાણવા મળે છે કે હાઈકોર્ટ દ્વારા આધાર રખાયેલા મધ્ય નાયક (ઉપરોક્ત) ના કેસમાંના ચુકાદાનો આ કોર્ટ સમક્ષ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે શું બિન-આદિવાસી અનુસૂચિત વિસ્તારમાં

આવેલી આદિવાસીની માલિકીની જમીન પર વિપરીત કબજા દ્વારા ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરવાનું શરૂ કરી શકે છે કે કેમ, તે પ્રશ્ન મધ્ય નાયકના કેસમાં ઉઠાવવામાં આવ્યો નહોતો કે ઊભો થયો નહોતો. વધુમાં એવું પણ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે રેગ્યુલેશન્સની કલમ ૭-ડી ની જોગવાઈઓને એ હકીકતના પ્રકાશમાં વાંચવી જોઈએ કે વિપરીત કબજા દ્વારા અધિકાર અને ટાઈટલનું સંપાદન એક આદિવાસી દ્વારા બીજા આદિવાસીની સ્થાવર મિલકત પર દાવો કરવામાં આવે છે, પરંતુ જ્યાં પ્રશ્ન બિન-આદિવાસી દ્વારા અનુસૂચિત વિસ્તારમાં આવેલી આદિવાસીની માલિકીની જમીન પર વિપરીત કબજા દ્વારા ટાઈટલનો દાવો કરવા સંબંધિત હોય ત્યાં નહીં. તેથી, અમરેન્દ્ર પ્રતાપ સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાંના ચુકાદાના દૃષ્ટિકોણથી તે સ્પષ્ટ છે કે બિન-આદિવાસી વિપરીત કબજાના આધારે અધિકાર અને ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરશે નહીં. તેથી, અપીલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને રદ કરવાનો બીજો આધાર નિષ્ફળ જાય છે. તેથી, વિવાદાસ્પદ જમીન પર પ્રતિવાદીના કબજા અને તેમની તરફેણમાં નોંધણી સંબંધિત અન્ય વાસ્તવિક પાસાઓ પણ વધુ પરિણામરૂપ ન હોઈ શકે, કોઈ પણ સંજોગોમાં, આ મામલાના આ પાસાને કેસના અન્ય તથ્યો અને સંજોગોના પ્રકાશમાં ફરીથી જોવો અને વિચારવો પડશે.

ફરીથી, અન્ય પ્રશ્ન સંબંધિત છે, એટલે કે, હાઈકોર્ટ મુજબ, અપીલ કોર્ટે પ્રશ્નવાળી જમીન અરજદારોની માલિકી અને કબજામાં હતી તેવા તારણ પર રેકૉર્ડ

પર કોઈ સામગ્રી વગર પહોંચી ગઈ હતી, અમને લાગે છે કે હાઈકોર્ટે આ પાસાને ખૂબ જ ઉતાવળમાં સંભાળ્યો છે. વિવાદાસ્પદ જમીન આદિવાસી વિસ્તારમાં આવે છે તે હકીકત વિશે કોઈ વિવાદ જણાતો નથી. અપીલ સત્તાધિકારી, જેનો ચુકાદો હાઈકોર્ટ દ્વારા રિટ પિટિશનમાં રદ કરવામાં આવ્યો છે, તેણે અલગ-અલગ પક્ષકારો દ્વારા અગાઉ દાખલ કરાયેલા દાવાઓમાં પસાર થયેલા આદેશો અને આવા આદેશોની અસરનો વિગતવાર વિચાર કર્યો છે અને તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પ્રતિવાદીઓ આદિવાસી વિસ્તારમાં જમીનના કબજામાં છે, પરંતુ અરજદારોએ પ્રતિવાદી બિન-આદિવાસીઓના હાથે બળજબરીથી તેમનો કબજો ગુમાવ્યો હોવાનું જણાવ્યું હતું. હાઈકોર્ટે, અપીલ કોર્ટ દ્વારા વિચારણા કરાયેલા તે બધા પાસાઓ પર વિચાર કર્યા વગર, આ તારણ પર પહોંચી કે અપીલ કોર્ટ જમીનના કબજા અને માલિકી વિશે અરજદારોની તરફેણમાં કોઈ પુરાવા વગર તારણ પર પહોંચી ગઈ હતી. હાઈકોર્ટે પુરાવાના બોજના પ્રશ્નના સંદર્ભમાં જમીનના કબજા અને માલિકી સંબંધિત મુદ્દાઓ પર ધ્યાન આપતા સત્તાધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા અન્ય આદેશોની વધુ સારી રીતે તપાસ કરવી જોઈતી હતી.

અમારા મતે, હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલો આદેશ ટકી શકે તેવો નથી. અનુસૂચિત જાતિના સભ્યની માલિકીની અનુસૂચિત વિસ્તારમાંની જમીન પર બિન-આદિવાસી દ્વારા વિપરીત કબજા દ્વારા અધિકાર અને ટાઈટલ પ્રાપ્ત



કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. જેઠૈતુ આ મુદ્દા પર હાઈકોર્ટનું તારણ ટકી શકે તેવું નથી, અમારા મતે, આખા મામલાને નવા ઢ્રષ્ટિકોણથી જોવાની જરૂર છે, જેમાં વિવિધ તબક્કે પસાર થયેલા અલગ-અલગ આદેશોમાં વિગતવાર દર્શાવેલ તથ્યોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, એટલે કે, પ્રોજેક્ટ એડમિનિસ્ટ્રેટર દ્વારા પસાર કરાયેલો પ્રથમ આદેશ, જે મામલો પછીથી ૮.૪.૧૯૮૨ ના આદેશ દ્વારા અપીલમાં પાછો મોકલવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદના આદેશોમાં ઉલ્લેખિત તથ્યો, જેમાં અપીલમાં પસાર કરાયેલો આદેશ પણ સામેલ છે, જે હાઈકોર્ટ દ્વારા પડકારાયેલા આદેશ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યો છે. જો જરૂરી હોય તો, ઓરિસ્સા રેગ્યુલેશન નંબર ૨ ઓફ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં, અરજદારો દ્વારા નિર્દેશિત કરવા માંગતા રેકૉર્ડ પરના અન્ય સંબંધિત પુરાવાઓને પણ જોવા પડશે, તેવું માનતા પહેલા કે અરજદારો, એટલે કે, આદિવાસીઓની માલિકી, ટાઈટલ અથવા કબજાને સમર્થન આપતા કોઈ પુરાવા અથવા સામગ્રી નથી. વિપરીત કબજા દ્વારા તેમના અધિકારોને પૂર્ણ કરવાના પ્રતિવાદીઓના કથિત દાવાના અસરોની પણ તપાસ કરવી પડશે.

પરિણામે, અપીલો મંજૂર કરવામાં આવે છે અને હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલો આદેશ અને ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે અને પક્ષકારોને નોટિસ આપીને, આ ચુકાદામાં કરવામાં આવેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં તાજી સુનાવણી અને નિર્ણય માટે મામલાને હાઈકોર્ટમાં પાછો મોકલવામાં આવે છે. જેઠૈતુ આ મામલો લાંબા

સમયથી ચાલી રહ્યો છે, હાઈકોર્ટ ઝડપી સુનાવણી અને કેસનો નિકાલ કરવાનું વિચારી શકે છે.

ખર્ચ બાબતે હુકમ નથી.

એસ.કે.એસ.

અપીલ મંજૂર.

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.